

Przemysław Frąckowiak, Michał Nowak ■

Nadzieja na sukces jako predyktor efektywności procesu resocjalizacji wychowanków zakładów dla nieletnich*

Hope for success as a predictor of the effectiveness of the rehabilitation process of juveniles in correctional facilities

Abstrakt: W artykule podjęte zostało zagadnienie uwarunkowań efektywności procesu resocjalizacji młodzieży przebywającej w polskich zakładach dla nieletnich. Za istotny predyktor tej efektywności uznano poziom nadziei na osiągnięcie sukcesów w życiu. Nadzieja rozumiana jest tutaj jako jedna z ważnych kompetencji społecznych. W związku z tym, opierając się na metodzie sondażu diagnostycznego, w okresie od października do listopada 2021 r., wykorzystując „Kwestionariusz Nadziei na Sukces” Charlesa Richarda Snydera w polskiej adaptacji Marioli Łaguny, Jerzego Trzebińskiego i Mariusza Zięby (2005), przeprowadzono badania mające na celu ustalenie poziomu nadziei charakteryzującego wspomnianą młodzież. Kwestionariusz został rozdysponowany pocztą do wszystkich zakładów dla nieletnich w Polsce. Spośród zwróconych kwestionariuszy 278 zostało zakwalifikowanych do dalszych analiz. Uzyskane wyniki badań wskazują na wysoki poziom optymizmu młodzieży w zakresie posiadanych przez nią kompetencji do radzenia sobie z trudnościami życiowymi, a co za tym idzie wysoki poziom nadziei na osiągnięcie sukcesu. Pozwoliły też na sformułowanie metodycznych rekomendacji.

Słowa kluczowe: nieletni, resocjalizacja, nadzieja, efektywność, kompetencje społeczne, niedostosowanie społeczne

* Pod pojęciem „zakład dla nieletnich” rozumiane są tutaj dwie kategorie instytucji: zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich (Frąckowiak 2006).

Abstract: The article addresses the factors influencing the effectiveness of the rehabilitation process for youth in Polish juvenile detention centers. A significant predictor of this effectiveness is considered to be the level of hope for achieving success in life. Here, hope is understood as one of the important social competencies. Therefore, based on the diagnostic survey method, from October to November 2021, a study was conducted to determine the level of hope characterizing the mentioned youth, using the Hope for Success Questionnaire by Charles R. Snyder, adapted to Polish by Mariola Łaguna, Jerzy Trzebiński, and Mariusz Zięba. The questionnaire was distributed by mail to all juvenile detention centers in Poland. Out of the returned questionnaires, 278 were qualified for further analysis. The results indicate a high level of optimism among the youth regarding their competencies to cope with life's difficulties, and consequently, a high level of hope for achieving success. These results also form the basis for formulating methodological recommendations.

Keywords: juvenile, rehabilitation, hope, effectiveness, social skills, social maladjustment

Wprowadzenie

Nadzieja (hope) jest szczególnym przeświadczeniem jednostki o dwóch właściwościach świata „że jest on uporządkowany i sensowny, oraz z zasady przychylny ludziom” (Trzebiński, Zięba 2003: 6). Zgodnie z koncepcją Erika Eriksona, przekonania człowieka składające się na jego podstawową nadzieję dotyczą miejsca, gdzie dzieją się zdarzenia, których on doświadcza, lub o których dowiaduje się od innych (Erikson 1968). Nieco inaczej nadzieję definiował Charles Richard Snyder, wiążąc ją z pojęciem sukcesu (Snyder 1994: 24, 104). W jego ujęciu nadzieja nabiera szczególnego znaczenia w sytuacji zmęczenia ciągłym mierzeniem się z nieprzychylnością otoczenia, pokonywania rozmaitych przeszkód i zwątpienia. Nadzieja znajduje bowiem swój wyraz w silnym przekonaniu o możliwości zrealizowania powziętego planu oraz w przeświadczeniu o zdolności do zainicjowania dążenia i wytrwania w nim mimo napotkanych przeszkód. Warunkuje też umiejętność znajdowania rozwiązań, która łączy się z postrzeganiem siebie jako kogoś zaradnego, będącego w stanie znaleźć jeden lub kilka sposobów rozwiązania określonego problemu. Ponadto w koncepcji Charlesa R. Snydera nadzieja w istotnym stopniu stymuluje zdolności człowieka do oderwania się od negatywnej przeszłości (Snyder 1994; Kwiatek 2012: 158). Daje to podstawy do postrzegania jej w kategoriach tytułowego predyktora efektywności procesu resocjalizacji wychowanków zakładów dla nieletnich. Jednocześnie ujęcie takie pozwala rozumieć efektywność procesu resocjalizacji jako stopień przygotowania wychowanków tych zakładów do samodzielnego, zgodnego z normami społecznymi funkcjonowania w środowisku otwartym. Tym samym założono, że im wyższy współczynnik nadziei, tym większa sansa wychowanków na pozytywny przebieg procesu readaptacji społecznej, a co za tym idzie większa efektywność procesu resocjalizacji. Warto przy tym zaznaczyć, że uwarunkowania efektywności oddziaływań resocjalizacyjnych zaliczane są przez badaczy tej problematyki do kategorii zagadnień centralnych (Abrams 2006; Włodarczyk-Madejska 2020).

Biorąc to wszystko pod uwagę, można przyjąć, że nadzieja wiąże się z zagadnieniem szeroko rozumianych kompetencji społecznych. Są to „złożone umiejętności warunkujące efektywność radzenia sobie w określonego typu sytuacjach społecznych, nabywane przez jednostkę w toku treningu społecznego” (Matczak 2007: 7). W przypadku objętej badaniami kategorii młodzieży wyrazem tego jest stopień jej przekonania o posiadaniu zasobów pozwalających realizować ważne życiowe przedsięwzięcia, a tym samym gotowość do planowania i skutecznego podejmowania istotnych życiowo zadań. Warto zaznaczyć, że w literaturze przedmiotu niezbyt często prezentowane są analizy dotyczące orientacji wartościujących sukces, które są specyficzne dla niedostosowanej społecznie młodzieży (Bielicki 1995). Kryteria takie definiowane są zwykle przez instytucje kontroli i nadzoru, jak np. Ministerstwo Sprawiedliwości czy Najwyższa Izba Kontroli (Włodarczyk-Madejska 2020), bądź też kadrę resocjalizacyjną i ekspertów zewnętrznych wobec instytucji resocjalizacyjnych (Bartkiewicz 2013; Frąckowiak, Dec 2013; Wolny, Kładoczny 2019). Zalicza się do tych kryteriów m.in. kontynuację nauki, podjęcie pracy, założenie rodziny, brak powrotności do przestępstwa, powstrzymanie się od nadużywania środków psychoaktywnych. Dlatego przyjęto, że istotną zmienną niezależną jest pobyt w zakładzie poprawczym (dalej: ZP) bądź schronisku dla nieletnich (dalej: SdN). Z uwagi na swój resocjalizacyjny charakter, ukierunkowanie na nieletnich oraz podobne osadzenie systemowe i formalno-organizacyjne, placówki te określane są często łącznie mianem zakładów dla nieletnich (Frąckowiak 2006; 2024: 658). Natomiast zmienną zależną jest aktywne uczestnictwo w procesie resocjalizacji. Jest ono warunkowane, m.in. przekonaniem badanej młodzieży o posiadanych kompetencjach społecznych oraz zgodności życiowych celów tej młodzieży z ofertą resocjalizacyjną placówki. Uwiarygadnia to wspomnianą ofertę i pozwala postrzegać ją jako konstruktywną. To znacząco zwiększającą szanse badanej młodzieży na udaną readaptację społeczną, co stanowi jeden z najważniejszych mierników efektywności procesu resocjalizacji.

Nadzieja generalnie jest postrzegana jako czynnik, który w poważnym stopniu warunkuje psychospołeczne funkcjonowanie człowieka. Znajduje swoje przełożenie w szczególności na kreatywność, zdolność do rozwiązywania napotykaných trudności i życiowych problemów czy też nawiązywanie konstruktywnych relacji społecznych. Za Snyderem przyjmuje się, że

jest ona pozytywnym stanem motywacyjnym, bazującym na interaktywnym działaniu ukierunkowanym na cele oraz strategiach prowadzących do tych celów. W tym ujęciu obecne są dwa wymiary nadziei: (1) przekonanie o tym, że odniesie się sukces oraz (2) przekonanie, że sukces ten zależy od własnych kompetencji (Krok 2013: 157).

Ujęcie Charlesa R. Snydera wydaje się szczególnie użyteczne na potrzeby praktyki resocjalizacyjnej ze względu na wyróżniane przez niego trzy bazowe komponenty konstytuujące nadzieję. Są nimi: cele, strategie oraz motywacja do działania (Krok 2013: 157). Koresponduje to bezpośrednio z rozwiązaniami, które dotyczą np. opracowywania indywidualnych planów resocjalizacji (IPR),

konstruowania kontraktów wychowawczych z nieletnimi czy też formułowania założeń i treści programów resocjalizacyjnych.

1. Inspiracje teoretyczne i praktyczne projektu badawczego

Liczne aspekty akcentowane w koncepcji Charlesa R. Snydera obecne były już w tradycyjnych propozycjach formułowanych w ramach pedagogiki resocjalizacyjnej. Ich autorzy podkreślali m.in. istotne znaczenie aktywizujących form pracy z młodzieżą niedostosowaną społecznie, w czym upatrywali istotnego warunku efektywności tej pracy. Szczególną rolę przypisywali kreatywności wychowawców (antropotechnika), atrakcyjności form strukturalizacji czasu (kulturotechnika) oraz organizacji środowiska społecznego (socjotechnika)¹ (Czapów, Jedlewski 1971; Pytka 2000; Frąckowiak 2024: 662–663). Mimo upływu całych dekad to założenie nie straciło nic ze swojej aktualności. Współcześnie promowane koncepcje resocjalizacyjne są wprawdzie znacznie bardziej zaawansowane teoretycznie, jednak w gruncie rzeczy odwołują się do tych samych bądź bardzo podobnych założeń. Bez trudu znaleźć je można w bardzo popularnej koncepcji twórczej resocjalizacji (Konopczyński 2006), rozwiązaniach opartych na koncepcji kognitywno-behawioralnej (Opora 2010), zależnościach opisywanych w ramach koncepcji Risk-Need-Responsivity (Bonta, Andrews 2007) czy też tezach koncepcji Good Lives Model (Barczykowska 2018; Van Damme et al. 2021). Także resocjalizacyjna praktyka potwierdza zasadność tez wskazujących na konieczność wywołania u podopiecznych postawy aktywnego uczestnictwa w procesie resocjalizacji. Spostrzeżenie to nie budzi szczególnych kontrowersji i nie wymaga skomplikowanych procedur empirycznych celem uzasadnienia jego trafności. Znacznie większych trudności przysparzają próby aplikacji wynikających z niego zaleceń do resocjalizacyjnej rzeczywistości. Ciągłe bowiem brak jednoznacznych wskazań dotyczących sposobu, w jaki wspomnianą postawę aktywnego uczestnictwa można wywołać, a tym samym pozytywnie wpłynąć na efektywność procesu resocjalizacji.

Problem głównie sprowadza się do tego, że o ile dysponujemy bardzo zaawansowaną wiedzą o czynnikach ryzyka, prowadzących ku ścieżce przestępczej (Corrado, Freedman 2011; Stojkowska Stefanovska 2020; Chomczyński, Guy 2021), o tyle wiedza o czynnikach determinujących odstąpienie od tej ścieżki jest raczej uboga (Opora 2010;

¹ 1) Metody antropotechniczne oparte są w głównej mierze na kompetencjach indywidualnych resocjalizatora, który niejako sam staje się w tym przypadku narzędziem wpływu resocjalizacyjnego. Zalicza się do nich m. in. terapia, rozmowa, przykład własny, sugestia; 2) Metody socjotechniczne, polegają na specjalnym kształtowaniu i organizacji otoczenia społecznego w celu wytworzenia układów i sytuacji społecznych wywierających konstruktywny wpływ na osoby/osobę resocjalizowaną, np. wpływ grupy wychowawczej, zespołu sportowego, grupy rówieśniczej; 3) Metody kulturotechniczne zorientowane są na wykorzystywanie w procesie resocjalizacji szeroko rozumianych dóbr kultury, takich jak np. sport, muzyka, taniec, turystyka, w szczególności w celu rozwijania aprobowanych społecznie zainteresowań osób resocjalizowanych, a co za tym idzie poszerzania kompetencji w zakresie organizacji czasu wolnego.

Muskała 2016). Ten kontrast akcentowany jest w literaturze przedmiotu szczególnie mocno od lat siedemdziesiątych, kiedy martinsonowska teza „nothing works” skonfrontowana została z pytaniem „What works?” (Martinson 1974; Gendreau, Ross 1979). Dyskusja toczy się zarówno wokół kwestii miar tej efektywności, jak też warunków które sprzyjają, bądź też nie, jej osiąganiu. Najbardziej powszechnym miernikiem jest ten, który opiera się o formułę katamnesticzną i przede wszystkim odwołuje do wskaźnika powrotności do przestępstwa (Woźniakowska-Fajst 2011; Drapała, Kulma 2014: 204). Rzadziej zwraca się w tym kontekście uwagę na aspekt kompetencji społecznych, edukacyjnych czy też efekty oddziaływań terapeutycznych (Gaś 2008; Paczyńska-Jędrycka, Frąckowiak, Łubkowska 2014). Generalnie można jednak przyjąć, że w przypadku miar efektywności oddziaływań resocjalizacyjnych można doszukać się wspólnego mianownika. Jest nim pozytywna zmiana w zakresie motywów postępowania, postaw i zachowań podmiotu. Znacznie trudniej o to przy określaniu warunków determinujących, czy chociażby sprzyjających osiągnięciu tej zmiany. Generalnie zarówno większość badaczy problematyki resocjalizacji nieletnich (Bartkiewicz 2013; Konopczyński 2013; Chomczyński 2014; Opora 2015; Biel, Sztuka 2016), jak przedstawiciele środowiska praktyki (Szecówka 1988; Frąckowiak 2018) podzielają pogląd, że tradycyjne metody oddziaływania resocjalizacyjnego wobec tej młodzieży nie przynoszą zadowalających efektów. Przyczyniają się do tego zarówno uwarunkowania znajdujące się po stronie samej młodzieży, a wynikające ze specyficznych zasobów i ograniczeń osobistych, jak też kwestii organizacyjnych, prawnych, czy leżącej na styku obu wymienionych kategorii atmosfery wychowawczej instytucji resocjalizacyjnych (Frąckowiak 2007; Nowak 2017). Stąd nieustające poszukiwania w tym zakresie, w które wpisują się badania prezentowane w niniejszym artykule. Przy czym proponowane tu założenie o istotnym związku pomiędzy nadzieją nieletnich na odniesienie życiowego sukcesu a efektywnością oddziaływań resocjalizacyjnych nie było dotąd szczególnie silnie akcentowane w literaturze przedmiotu. Należy jednak wspomnieć, że takie wątki pojawiają się w założeniach wspomnianej wcześniej koncepcji GLM (Barczykowska 2018; Van Damme et al. 2021), pedagogiki nadziei (Frąckowiak 2007) czy też psychologii pozytywnej (Czapiński 2012; Ozturk et al. 2022). Istotną dla wspomnianego założenia okolicznością są warunki, jakie towarzyszą jego weryfikacji. W tym przypadku jest to środowisko nacechowane piętnem izolacji społecznej (Goffman 2007; Chomczyński 2014).

Wieloletnie obserwacje gromadzone w trakcie pracy z nieletnimi w warunkach zakładu poprawczego o charakterze półotwartym² wskazują na to, że wywołanie wspomnianej wcześniej postawy ich aktywnego uczestnictwa w procesie resocjalizacji wymaga spełnienia szeregu warunków, do których w szczególności można zaliczyć takie, jak:

- a) zróżnicowanie charakteru, formy i tematyki zajęć adresowanych do nieletnich;
- b) dostosowanie zajęć do zindywidualizowanych oczekiwań nieletnich;
- c) wykorzystywanie w ramach zajęć zasobów środowiska lokalnego;

² Autorzy są pracownikami pedagogicznymi Zakładu Poprawczego w Poznaniu, legitymują się wieloletnim doświadczeniem w pracy z młodzieżą niedostosowaną społecznie.

- d) zaangażowanie zewnętrznych autorytetów, osób znaczących i ekspertów w realizację zajęć;
- e) uwzględnienie zasady podmiotowości zarówno w planowaniu poszczególnych jednostek zajęć, jak i ich większych modułów;
- f) możliwie wysoka jakość sprzętu/wyposażenia wykorzystywanego w ramach zajęć;
- g) gratyfikowanie aktywności nieletnich w zajęciach;
- h) respektowanie zasady fakultatywności uczestniczenia nieletnich w zajęciach.

Wykorzystanie nakreślonych powyżej założeń w praktyce resocjalizacyjnej wymaga skoordynowania z obowiązującymi regulacjami prawnymi. W poruszanym tu kontekście szczególne znaczenie ma realizowany w danej placówce system wychowawczy. Najbardziej rozpowszechnionym w placówkach objętych badaniami jest obecnie system resocjalizacyjny. Determinuje on konieczność uwzględniania w pracy z nieletnimi takich elementów, jak:

- a) badania pedagogiczne i psychologiczne umożliwiające zdiagnozowanie nieletniego;
- b) prognoza wskazująca najskuteczniejsze metody oddziaływania w stosunku do nieletniego;
- c) zasada indywidualizacji;
- d) określenie kryteriów oceny postępów nieletniego w procesie resocjalizacji;
- e) oferta resocjalizacyjna w zakresie opieki, wychowania, nauczania, rozwoju zainteresowań i uzdolnień oraz oddziaływań terapeutycznych;
- f) ocena skuteczności realizowanych działań;
- g) proces usamodzielniania (Dz.U. z 2022 r., poz. 1897: § 25 ust. 1).

Wymienione tu wymogi prawne dobrze korespondują z tezami wielu współczesnych koncepcji resocjalizacyjnych. Podkreśla się w nich między innymi potrzeby:

- a) rozwijania potencjałów i kreatywności nieletnich;
- b) kształtowania kompetencji umożliwiających osiągnięcie ważnych życiowych celów;
- c) wzbudzania u nieletnich motywacji do konstruktywnej zmiany;
- d) rozwijania umiejętności strukturalizacji czasu wolnego;
- e) panowania nad emocjami i umiejętności ich konstruktywnego rozładowania (Konopczyński 2006; Bonta, Andrews 2007; Kowalczyk 2020; Van Damme et al. 2021).

W przywoływanych koncepcjach wspierania rozwoju psychospołecznego nieletnich akcentuje się potrzebę dążenia do przyjęcia zasady dobrowolności uczestnictwa nieletnich w ofercie resocjalizacyjnej. Trzeba zaznaczyć, że wdrażanie tej zasady jest niezwykle trudne do realizacji szczególnie w warunkach instytucji izolacyjnych. Wartość akcentowanej w ten sposób zasady podmiotowości trudno jednak przecenić (Węgliński 1990; Kuształ 2018). Ułatwia ona, a często nawet wprost umożliwia nieletnim „dostrzeżenie związków pomiędzy ich własnymi oczekiwaniami, a celami procesu resocjalizacji, co w konsekwencji przyczyni się

do wzrostu ich motywacji do aktywnego uczestniczenia w tym procesie” (Serie et al. 2023: 12). Trzeba jednak przyjąć zastrzeżenie, że ze względu na charakter samego procesu, jakim jest resocjalizacja, a także w wielu przypadkach specyfikę warunków, w jakich proces ten przebiega, wprowadzanie tej zasady natrafia na niedające się pominąć, a czasami usunąć przeszkody. Do przykładowych zaliczyć można takie, jak: 1) sytuacja prawna nieletniego; 2) pozycja stratyfikacyjna nieletniego w społeczności zakładowej; 3) relacje interpersonalne w placówce; 4) ocena zachowania nieletniego dokonywana w oparciu o założenia mikrosystemu resocjalizacyjnego.

Dobrowolność uczestnictwa okazuje się w tej sytuacji tylko jednym z możliwych do zastosowania rozwiązań. Nieco paradoksalnie zatem sama fakultatywność staje się fakultatywna. Ogranicza się zwykle do uczestnictwa w prowadzonych w placówce kołach zainteresowań bądź programach realizowanych we współpracy z podmiotami zewnętrznymi (Bernasiewicz, Noszczyk-Bernasiewicz 2018). Ilustracją tej sytuacji jest konieczność spełnienia przez nieletniego kryteriów określonych regulacjami wewnętrznymi zakładu i przepisami wyższego rzędu. Jest to ważne między innymi ze względu na potencjalny charakter zajęć, w których chce on partycypować. Mogą być bowiem częściowo realizowane poza terenem zakładu, w warunkach ograniczonego nadzoru nad uczestnikami.

2. Metodologia badania

Opisywany projekt badawczy powstał z inicjatywy autorów, a jego inspiracją były wieloletnie obserwacje i analizy przebiegu procesu resocjalizacji młodzieży prowadzone na terenie zakładów dla nieletnich. Został zrealizowany z zamiarem doskonalenia stosowanych w tych placówkach rozwiązań resocjalizacyjnych. Dlatego przyjęto założenie o jego maksymalnie pragmatycznym charakterze. Celem badania było po pierwsze poznanie wspomnianego wcześniej zakresu kompetencji społecznych nieletnich. Te kompetencje postrzegane są przez pryzmat poczucia nadziei w rozumieniu koncepcji autorstwa Charlesa Richarda Snydera (1994) oraz Erika Eriksona (1968). Po drugie stosownie do pozyskanej wiedzy sformułowanie metodycznych rekomendacji do pracy resocjalizacyjnej z młodzieżą przebywającą w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich. Przyjęto założenie, że powiązanie nadziei nieletnich na sukces (cel subiektywny – endogenny) z celami resocjalizacyjnymi formułowanymi w ramach instytucji (cel obiektywny – egzogeny) pozytywnie wpływa na stopień zaangażowania nieletnich w proces resocjalizacji. W założeniu rekomendacje te mają przyjąć uogólniony, uniwersalny charakter. Dlatego badanie zostało przeprowadzone w zanonimizowany sposób. Syntetyczna, zoperacjonalizowana forma tych rekomendacji zamieszczona została w formie tabelarycznej w końcowej części opracowania.

Wspomniane pragmatyczne podejście rzutowało w znacznym stopniu na treść i konstrukcję prezentowanego materiału. Ograniczono tu do niezbędnego minimum teoretyczne analizy podejmowanego zagadnienia, eksponując przede wszystkim treści, które zdaniem autorów bezpośrednio odnoszą się do praktyki resocjalizacyjnej. Na podstawie tych założeń, a także biorąc pod uwagę nakreślony wyżej przedmiot badania i cele badawcze, sformułowano dwa pytania badawcze:

- a) Jak młodzież przebywająca w zakładach dla nieletnich ocenia swoje kompetencje związane z radzeniem sobie z napotykanymi zadaniami i trudnościami życiowymi?
- b) Jakie działania należy podejmować celem zwiększenia zaangażowania nieletnich w przebieg procesu resocjalizacji rozumianego jako działania ukierunkowane na kształtowanie u nieletnich kompetencji do konstruktywnego radzenia sobie z zadaniami życiowymi?

W badaniach posłużono się metodą sondażu diagnostycznego. Wykorzystano technikę ankiety, a za narzędzie posłużył „Kwestionariusz Nadziei na Sukces” Charlesa R. Snydera w polskiej adaptacji Marioli Łaguny, Jerzego Trzebińskiego i Mariusza Zięby (2005). Na przeprowadzenie badań uzyskano zgodę Pani Sędzi Beaty Turek, Dyrektorki Departamentu Spraw Rodzinnych i Nieletnich Ministerstwa Sprawiedliwości (dalej: DSRiN MS)³. Na tej podstawie, kwestionariusz został w październiku 2021 r. przesłany pocztą do wszystkich zakładów dla nieletnich z prośbą o zwrot wypełnionych wersji do 22 listopada 2021 r. Aprobata Dyrektorki DSRiN MS odegrała w przeprowadzonych badaniach bardzo istotną rolę. Po pierwsze, z uwagi na to, że MS jest organem prowadzącym zakłady dla nieletnich, stanowiła podstawę formalną do wyrażenia zgody przez dyrektorów poszczególnych placówek na zebranie interesujących autorów danych. Po drugie MS jest organem, który sprawuje nadzór pedagogiczny nad placówkami, w których prowadzone były badania, stąd też przyjęto, że wspomniana aprobata stanowi gwarancję dochowania standardów etycznych badań. Po trzecie wreszcie pozytywnie wpłynęła na odsetek odpowiedzi (response rate). Na ten wskaźnik wpłynął z pewnością także bezpośredni kontakt autorów z każdym z dyrektorów zakładów dla nieletnich. W ramach tego kontaktu przedstawiane były założenia badawcze i kierowano prośbę o wsparcie w dystrybucji kwestionariuszy. Skutkiem tego do badania zakwalifikowano łącznie 278 kwestionariuszy. Użytkane odpowiedzi zostały w przypadku każdego pytania zliczone, a uzyskane wielkości poddano uśrednieniu. Biorąc pod uwagę łączną liczbę nieletnich, którzy przebywali w tym czasie w zakładach dla nieletnich, odsetek odpowiedzi był bardzo wysoki. Sprawozdania MS z wykorzystania miejsc w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich na terenie całej Polski wskazują, że np. 1) na dzień 21 października 2021 r. w zakładach poprawczych przebywało łącznie 270 nieletnich, natomiast w schroniskach dla nieletnich – 77 nieletnich; 2) na dzień 18 listopada 2021 r. w zakładach poprawczych przebywało łącznie – 276 nieletnich,

³ Zgoda została wyrażona w piśmie o numerze DSRiN-III.7050.51.2021.

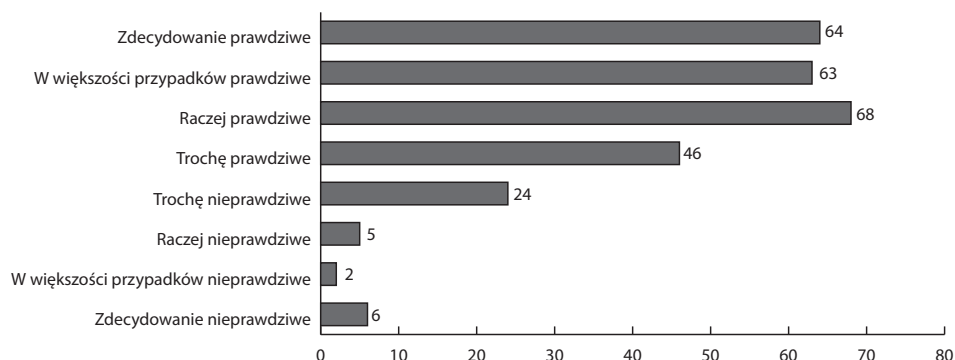
natomiast w schroniskach dla nieletnich – 73 nieletnich; 3) na dzień 23 grudnia 2021 r. w zakładach poprawczych przebywało łącznie – 284 nieletnich, natomiast w schroniskach dla nieletnich – 75 nieletnich.

3. Wybrane wyniki badania kwestionariuszem KNS przeprowadzonego wśród wychowanek i wychowanków zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich

3.1. Opinie nieletnich dotyczące umiejętności rozważenia zróżnicowanych sposobów wyjścia z kłopotów

Badana młodzież wyraża zdecydowane przekonanie o posiadaniu wysokiego zasobu kompetencji, które pozwalają na wychodzenie z trudnych życiowych sytuacji. Założyć można, że jest to w znacznym stopniu wynikiem dotychczasowych doświadczeń życiowych. Kojarzyć je należy z czynnikami ryzyka grupowanymi w kilka podstawowych kategorii: czynniki indywidualne, czynniki rodzinne, związki rówieśnicze, środowisko szkolne, otoczenie społeczne (Tarolla i in. 2002: 125–126). Bazą dla tego założenia są liczne wyniki badań (Konopczyński 2006; Chomczyński 2014; Opora 2015; Szczepanik, Jaros 2016), a także spostrzeżenia oparte na wieloletnich doświadczeniach zawodowych autorów, których wykładnią jest m.in. prowadzona na bieżąco analiza dokumentacji formalnej i osobopoznawczej nieletnich.

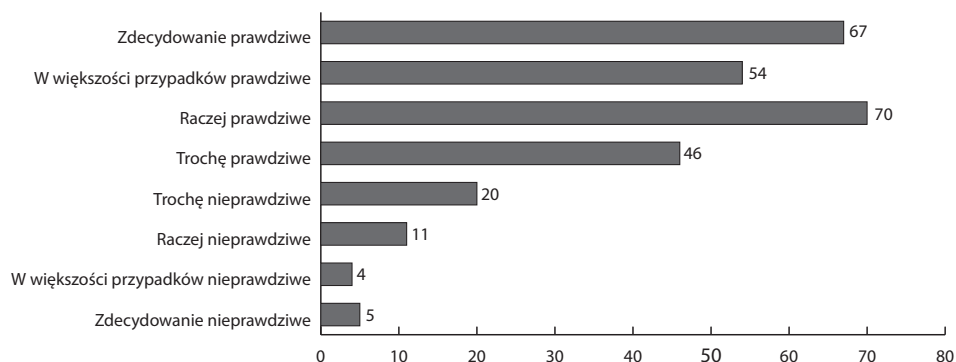
Młodzież wskazywała na doświadczanie sukcesów w radzeniu sobie z życiowymi trudnościami. Można stąd wnosić, że większość badanych deklaruje wysoki stopień kreatywności w poszukiwaniu sposobów rozwiązywania trudnych życiowych sytuacji. Stąd też oddziaływania resocjalizacyjne powinny być nakierowane w szczególności na neutralizację czynników ryzyka, poprzez właściwe kanalizowanie już posiadanych zasobów kompetencyjnych nieletnich (Siemaszko 1993; Bonta, Andrews 2007; Pospiszyl 2015). Istotną rolę w tym zakresie należy przypisać intensyfikacji zajęć o charakterze kulturotechnicznym i psychoterapeutycznym. Bowiem w zdecydowanej większości przypadków zmienne składające się na wymienione wcześniej kategorie czynników ryzyka pozostają poza sferą intencjonalnego wpływu pracowników zakładów dla nieletnich.

Wykres 1. Potrafię rozważać wiele sposobów wyjścia z kłopotu (N=278)

Źródło: Opracowanie własne.

3.2. Nastawienie na realizację zamierzeń

Sformułowana wyżej teza wskazuje na potrzebę przyjęcia skutecznej strategii neutralizacji czynników ryzyka. Rozwiązaniem może być zmiana preferencji badanej młodzieży w zakresie wykorzystywania posiadanego zasobu kompetencji społecznych. Znajduje to swoje uzasadnienie w kolejnym z wyników badania. W zdecydowanej większości respondentów charakteryzuje skłonność do pełnego energii angażowania się w podejmowane zamierzenia. Prowadzi to do wniosku o konieczności konstruowania rozwiązań ukierunkowanych na upodmiotowienie motywacji nieletnich do uczestnictwa w procesie resocjalizacji. Spowoduje to maksymalizację stopnia identyfikacji nieletnich z działaniami, w które są angażowani, a tym samym ich aktywnego uczestnictwa w ofercie resocjalizacyjnej zakładu. Uwzględnić w tym oczywiście należy uwarunkowania formalno-prawne i organizacyjne. Dotyczy to w szczególności rodzaju zakładu i stopnia jego izolacyjności. Te warunki determinują w znacznym stopniu zakres proponowanych oddziaływań i zakres korzystania przy ich realizacji z zasobów środowiska lokalnego. Dla przykładu w znacznie większej mierze będzie to możliwe w przypadku zakładu poprawczego typu półotwartego, niż schroniska dla nieletnich czy też zakładu poprawczego o wzmożonym nadzorze wychowawczym (Frąckowiak 2024: 256). Tym niemniej można wskazać na szerokie spektrum praktycznych przykładów, które dowodzą trafności sformułowanego wyżej zalecenia (np. zajęcia z zakresu hippiki i hipoterapii, aktywność wolontarystyczna, sportowa, artystyczna) (Szecówka 2007; Frąckowiak, Dec 2013).

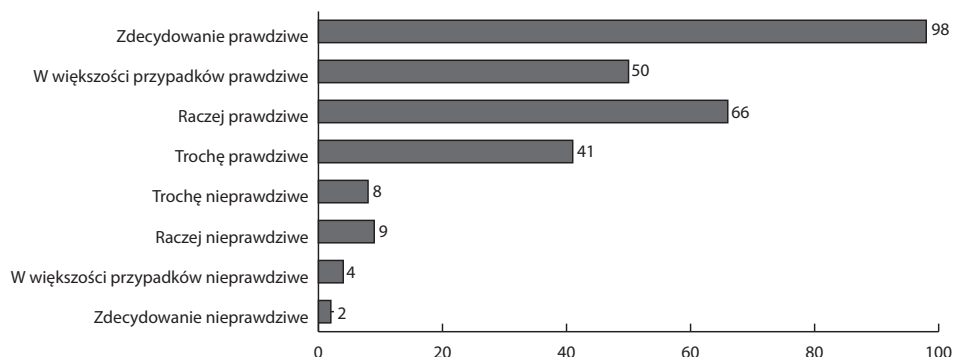
Wykres 2. Energicznie realizuję moje zamierzenia (N=277)⁴

Źródło: Opracowanie własne.

3.3. Nastawienie nieletnich na rozwiązywanie pojawiających się problemów

Opinie nieletnich na temat sposobów rozwiązywania napotykaných problemów są zbieżne z tymi, które dotyczą umiejętności poszukiwania rozmaitych sposobów wychodzenia z kłopotów, czy trudnych sytuacji. Zarówno w jednym, jak i drugim przypadku badana młodzież wyraża przekonanie o tym, że zwykle dostępnych jest wiele rozwiązań, a na dodatek, że potrafi tych rozwiązań poszukiwać. Interpretując te wypowiedzi w aspekcie przywoływanej na wstępie teorii kompetencji społecznych można postawić tezę, że badana młodzież legitymuje się wysokim potencjałem kompetencji społecznych, m.in. w obszarze efektywnego działania (Raven, Stephenson 2001), czy też zdolności społecznych i komunikacyjnych (Maxim, Nowicki 2003). Problemem jest jednak sposób wykorzystywania tego potencjału, ukształtowany w procesie socjalizacji, a co za tym idzie internalizacji wzorów funkcjonowania społecznego. Dlatego jednym z ważniejszych aspektów skutecznego oddziaływania resocjalizacyjnego jest dostarczanie nieletnim konkurencyjnych wobec dotąd preferowanych wzorów/sposobów/możliwości analizowania i rozwiązywania sytuacji trudnych. Dotyczy to między innymi pełnienia ról społecznych, wzorców zagospodarowania czasu wolnego, sposobów rozwiązywania konfliktów, form nawiązywania i utrzymywania kontaktów społecznych itp.

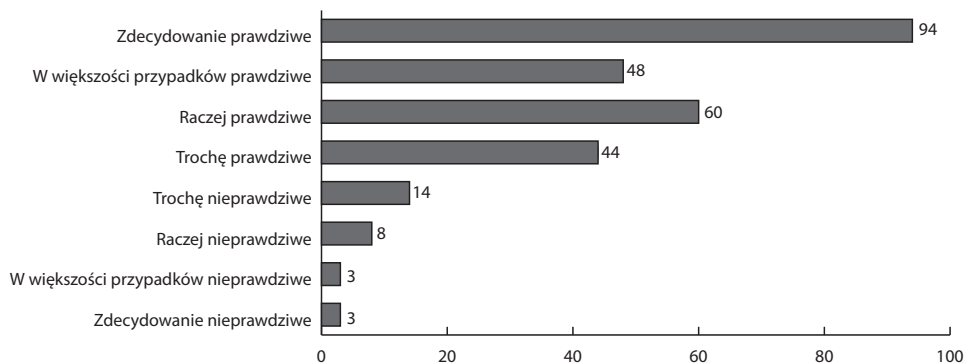
⁴ Zaprezentowane na wykresie dane nie uwzględniają braków danych, dlatego też liczba odpowiedzi jest mniejsza niż liczba respondentów biorących udział w badaniu. Braki danych nie zostały uwzględnione także na kolejnych wykresach, stąd podane liczby N (faktycznie udzielonych odpowiedzi) nieco się różnią.

Wykres 3. Jest wiele sposobów rozwiązywania każdego problemu (N=278)

Źródło: Opracowanie własne.

3.4. Zdolność do rozważenia zróżnicowanych sposobów osiągnięcia szczególnie istotnych celów

Zdecydowana większość nieletnich wyraża przekonanie, że posiada kompetencje pozwalające w elastyczny i kreatywny sposób zabiegać o osiągnięcie stawianych sobie celów. Wyrażane tu stanowisko w znacznym stopniu pokrywa się z opiniami, jakie zarejestrowane zostały w punktach 3.1., 3.2. i 3.3. Badana młodzież konsekwentnie podkreśla, że dysponuje zasobami, które pozwalają jej na realizację zamierzeń i radzenie sobie z trudnościami. Uwagę zwraca podkreślane przez badanych poczucie kreatywności, czego wyrazem są deklaracje o możliwości zróżnicowanego rozwiązywania napotykaných trudności, czy też osiągnięcia zakładanych celów. De facto jest to deklaracja otwartości na przyjmowanie argumentów motywujących do podejmowania zróżnicowanych form aktywności. Ważnym kryterium wyboru jest tu z pewnością atrakcyjność celu, a także skala trudności, z jaką wiąże się jego osiągnięcie. Uzyskane wyniki wskazują na to, że badana młodzież dysponuje gotowością do angażowania się w realizację stawianych przed nią zadań. Po stronie oddziaływań resocjalizacyjnych leży wypracowanie skryptów poznawczych determinujących aprobowane społecznie formy aktywności niezbędnej dla realizacji podejmowanych zadań.

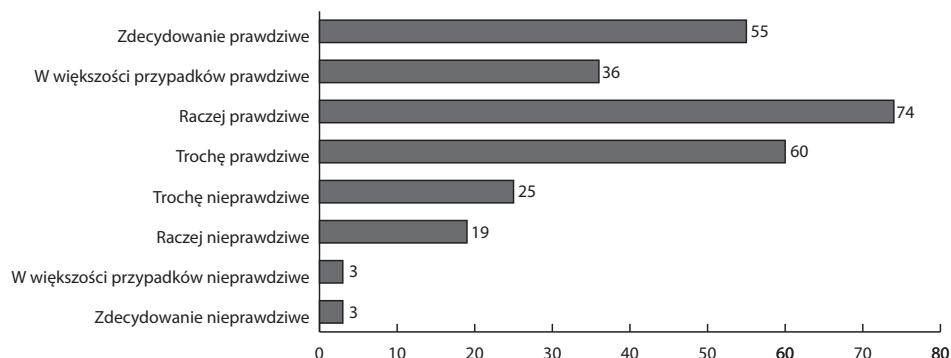
Wykres 4. Potrafię rozważyć wiele możliwości dochodzenia do rzeczy, na których najbardziej mi zależy (N=274)

Źródło: Opracowanie własne.

3.5. Poczucie sprawstwa i pewność siebie

Niezwykle ciekawie przedstawiają się deklaracje nieletnich w zakresie poczucia pewności siebie i uporu w dążeniu do obranego celu pomimo pojawiających się trudności, w tym zjawiska powszechnego zniechęcenia. Ponad połowa z nich deklaruje takie właśnie przekonanie (większe bądź mniejsze). Marginalna liczba wyborów dotyczy opcji przeciwnej, a około 30% respondentów zajęło stanowisko neutralne. Uzyskany wynik może świadczyć w szczególności o silnym poczuciu niezależności i gotowości do podejmowania odważnych, często też ryzykownych działań. Jest to kolejne wskazanie, na podstawie którego można zakładać, że badana młodzież dysponuje znacznym potencjałem kompetencji społecznych, które mogą być wykorzystane w celu dynamizowania procesu jej resocjalizacji i readaptacji społecznej. Jak jednak wyżej wspomniano, warunkiem tego jest zmiana zinternalizowanego przez tę młodzież systemu wartości, a co się z tym wiąże motywów postępowania i zewnętrznych tego reprezentacji. W praktyce oznacza to po pierwsze konieczność opierania procesu resocjalizacji na zdiagnozowanych u nieletnich zasobach celem neutralizacji deficytów o psychospołecznym charakterze. Po drugie zaś, sygnalizowaną w punkcie pierwszym (3.1), potrzebę właściwego kanalizowania już posiadanych przez nieletnich zasobów kompetencyjnych.

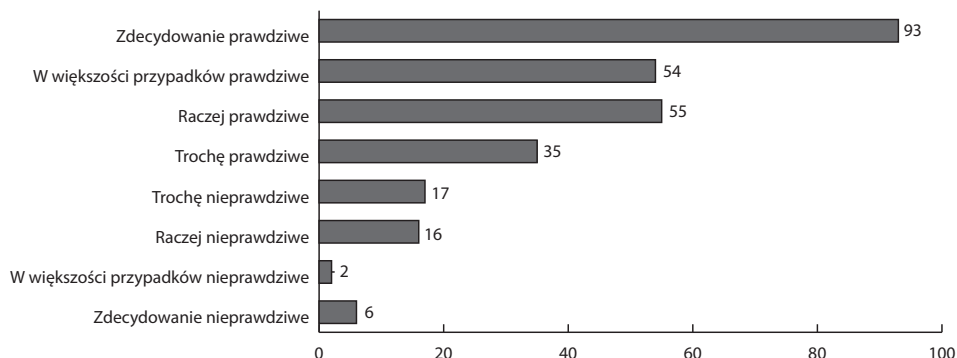
Wykres 5. Nawet jeśli inni dają za wygraną, ja wiem, że jestem w stanie znaleźć sposób rozwiązania problemu (N=275)

Źródło: Opracowanie własne.

3.6. Wartość życiowych doświadczeń w aspekcie planów na przyszłość

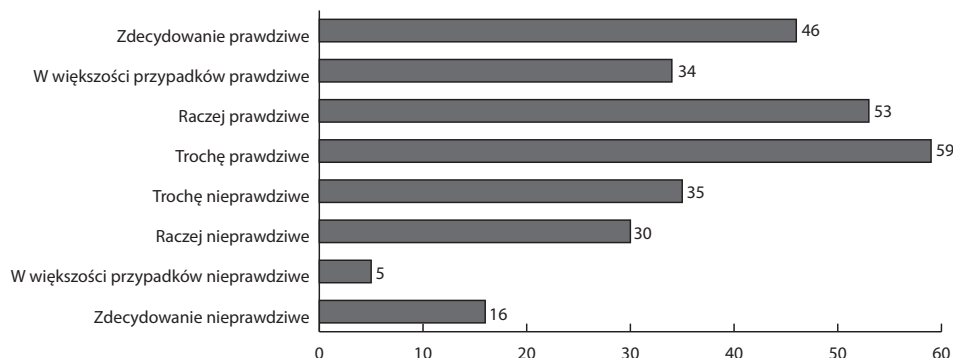
Niepokojąco, ale i symptomatycznie kształtują się opinie nieletnich dotyczące ich poczucia przygotowania do czekających wyzwań. Odwołują się oni przy tym do swoich doświadczeń życiowych jako źródła kapitału kompetencyjnego. Może to znaczyć, że większość badanych nieletnich zamierza kontynuować dotychczasowy styl życia. Ponadto nieletni sygnalizują w najlepszym razie ograniczoną refleksję dotyczącą oceny swoich życiowych losów i doświadczeń. Sugeruje to, że albo były one dla nich satysfakcjonujące, albo też, co jest bardziej prawdopodobne, że nie mają koncepcji na zmianę tego stanu rzeczy. Zarówno w jednym, jak i drugim przypadku sygnały te dowodzą potrzeby intensyfikowania oddziaływań ukierunkowanych na kreowanie konstruktywnych i realnych planów związanych z karierami życiowymi nieletnich. Najwyraźniej większości z nich trudno określić alternatywny, wobec dotychczasowych doświadczeń, sposób funkcjonowania społecznego po zwolnieniu z zakładu dla nieletnich. Stąd też posiadany zasób wiedzy i doświadczeń oceniają jako wartościowy. Prowadzi to do wniosku, iż oferta resocjalizacyjna zakładów dla nieletnich powinna w większym stopniu uwzględniać zróżnicowane i atrakcyjne dla nieletnich wzory funkcjonowania społecznego możliwe do podjęcia w procesie usamodzielniania.

Wykres 6. Moje życiowe doświadczenie dobrze przygotowało mnie do wyzwań przyszłości (N=278)

Źródło: Opracowanie własne.

3.7. Poczucie sukcesu u badanej młodzieży

W pewnym kontraście do wyników opisanych w poprzednim punkcie stoją opinie badanych dotyczące odnoszonych w życiu sukcesów. Wprawdzie praktycznie połowa nieletnich w mniejszym bądź większym stopniu potwierdza, że ma pozytywne odczucia w tym zakresie, jednakże uogólniony obraz odpowiedzi jest znacznie bardziej zrównoważony niż w przypadku obrazu uzyskanego w punkcie poprzednim. Można założyć, że takie oceny są w znacznej mierze wynikiem frustracji wywołanej pobytem w zakładzie/schronisku. Dodatkowo na ten wynik prawdopodobnie nakłada się odzwierciedlenie układów stratyfikacyjnych, jakie są specyficzne dla każdej instytucji izolacji społecznej. Należy też uwzględnić tutaj specyfikę hierarchii wartości ukonstruowanych przez wychowanków tych instytucji (Chomczyński 2014; 2017). Ta jak wiadomo kształtowała się stosownie do uwarunkowania procesu ich socjalizacji, na co wskazano we wcześniejszych fragmentach tekstu. Skłania to do wniosku, że istotnym warunkiem zwiększenia efektywności oddziaływań resocjalizacyjnych wobec młodzieży przebywającej w zakładach dla nieletnich jest dostarczenie alternatywnych wzorców związanych z pojmowaniem sukcesu życiowego oraz form jego osiągania. Realizacja tego postulatu jest w istotnej mierze warunkowana dostosowaniem wspomnianych wzorców do wymogów percepcyjnych nieletnich, a tym samym stopniem zindywidualizowania procesu resocjalizacji.

Wykres 7. Odnoszę spore sukcesy w życiu (N=278)

Źródło: Opracowanie własne.

3.8. Zdolność do osiągnięcia postawionych celów

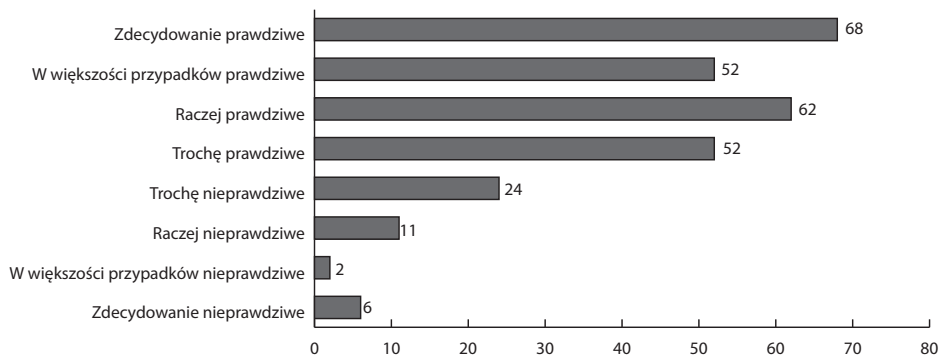
Niezależnie od sygnalizowanych w kilku miejscach opracowania obszarów wymagających jednoznacznego wsparcia w ramach procedur resocjalizacyjnych zdecydowana większość badanej młodzieży deklaruje, że dobrze radzi sobie w życiu i osiąga stawiane sobie cele.

Jest to wynik tyleż optymistyczny, co niepokojący. Z jednej strony świadczy o poczuciu sprawczości, zaradności i optymizmie życiowym badanych, co postrzegane jest przez badaczy jako jeden z kluczowych zasobów decydujących o powodzeniu życiowym (Eysenck, Eysenck 2003; Lubomirsky 2011; Czapiński 2012; 2017). Z drugiej jednak strony, biorąc pod uwagę dotychczasowe trajektorie życiowe tej młodzieży (Klaus et al. 2021), prowadzić może do wniosku, że w przypadku braku realizacji zalecenia wskazującego na potrzebę upodmiotowienia motywacji nieletnich do uczestnictwa w procesie resocjalizacji, które sformułowano we wcześniejszym punkcie opracowania (pkt 3.2), przekonanie to stanowi poważne utrudnienie w realizacji procedur resocjalizacyjnych (Ross, Hilborn 2008). Stanowi to silny argument przemawiający za koniecznością dostarczania nieletnim alternatywnych wzorów funkcjonowania społecznego. Muszą one jednocześnie być atrakcyjne, możliwe do realizacji, a także odpowiadać warunkom powszechnie aprobowanych norm funkcjonowania społecznego. Realizacja tego zadania jest w znacznej mierze determinowana możliwością wykorzystywania w procesie resocjalizacji zasobów środowiska lokalnego i ponadlokalnego zakładów i schronisk. Często ten warunek nie jest w pełni możliwy do spełnienia z uwagi na obowiązujące wymogi formalne, a także ze względów bezpieczeństwa.

W odniesieniu do opisywanego w tym punkcie wymiaru podkreślić warto także istotne znaczenie wskazań sygnalizowanych we wcześniejszych punktach opracowania, w tym m.in. potrzebę właściwego kanalizowania już posiadanych zasobów kompetencyjnych młodzieży oraz wypracowywania skryptów poznaw-

czych determinujących aprobowane społecznie formy aktywności niezbędnej dla realizacji podejmowanych zadań.

Wykres 8. Osiągam cele, które sobie stawiam (N=277)

Źródło: Opracowanie własne.

Podsumowanie i rekomendacje

Wyniki przeprowadzonego badania skłaniają do generalnej konkluzji, że oddziaływania resocjalizacyjne powinny być bardziej skoncentrowane na modyfikacji sposobów operacjonalizacji już posiadanych przez nieletnich kompetencji społecznych, niż na poszerzaniu zasobu tych kompetencji (Hollin, Swaffer 1993). Warto zwrócić uwagę na to, że większość badanej młodzieży jest pozytywnie nastawiona zarówno do obecnych, jak przyszłych wyzwań. Charakteryzuje ją wysoki stopień nadziei na odniesienie życiowego sukcesu. Przemawia za tym w szczególności deklarowana kreatywność w poszukiwaniu sposobów rozwiązywania trudnych życiowych sytuacji. Ponadto badana młodzież wyraża przekonanie o tym, że legitymuje się wysokim potencjałem kompetencji społecznych w obszarze efektywnego działania. Do rozwiązania pozostaje jednak kwestia kierunków tej aktywności, a także form, w jakich jest ona podejmowana. W wyniku niekorzystnych uwarunkowań socjalizacyjnych zarówno jedno, jak i drugie przybiera często postać nieaprobowaną społecznie. Ciągłe nie dysponujemy jednak wystarczającą wiedzą o tym, jakie działania podejmować celem zmiany tego stanu rzeczy (van der Stouwe et al. 2021). Natomiast gros dostępnych opracowań wskazuje na to, że kompetencje społeczne są jednym z kluczowych czynników warunkujących efektywność procesu resocjalizacji (Spence 2003; Kupiec, Zięciak 2024). W szczególności dotyczy to zwiększania szans nieletnich na konstruktywny przebieg procesu readaptacji społecznej. Skutkuje to próbami wprowadzania do praktyki resocjalizacyjnej programów ukierunkowanych na rozwijanie tych kompetencji (Ochoa 2015; Ochoa et al. 2019). Jednakże

poczucie nadziei, będące jedną z kompetencji społecznych (Maczak 2007; Umphrey, Sherblom 2014), jest zwykle postrzegane odmiennie niż to przyjęto w prezentowanym artykule. Nadzieja rozumiana jest jako pochodna tych oddziaływań, a nie jak to założono w niniejszym opracowaniu jako czynnik bazowy, warunkujący aktywne uczestnictwo nieletnich w procesie resocjalizacji i w konsekwencji efektywność tego procesu. Założenie takie wymaga oczywiście dodatkowego sprawdzenia w toku kolejnych badań, jednak dotychczas uzyskiwane wyniki w tym zakresie napawają optymizmem (Ozturk et al. 2022). Nadto nasuwa się refleksja, że analizie warto poddać szersze spektrum czynników dynamizujących zarówno proces niedostosowania społecznego, jak i podatność nieletnich na wpływy resocjalizacyjne.

Wnioski jakie sformułowano na bazie wyników przeprowadzonego badania wskazują na to, że:

1. Oddziaływania resocjalizacyjne powinny być nakierowane w szczególności na neutralizację czynników ryzyka, co w warunkach zakładów dla nieletnich możliwe jest poprzez właściwe kanalizowanie już posiadanych przez nieletnich zasobów kompetencyjnych. Istotną rolę w tym zakresie należy przypisać intensyfikacji zajęć o charakterze kulturotechnicznym i psychoterapeutycznym.
2. Wskazaniem jest podejmowanie działań ukierunkowanych na upodmiotowienie motywacji nieletnich do uczestnictwa w procesie resocjalizacji.
3. Należy dążyć do dynamizowania i uatrakcyjniania form zajęć resocjalizacyjnych i edukacyjnych realizowanych w ramach ofert mikrosystemowych zakładów dla nieletnich.
4. Należy dostarczać nieletnim konkurencyjnych wobec dotąd preferowanych, a jednocześnie wieloaspektowo atrakcyjnych wzorów funkcjonowania społecznego.
5. Wskazaniem jest intensyfikowanie oddziaływań ukierunkowanych na przekonania i motywy działania nieletnich, czemu w wysokim stopniu służą metody psychoterapeutyczne, w tym drama i psychodrama a także szeroko rozumiane oddziaływania o charakterze edukacyjnym oparte o możliwość konfrontowania preferowanych opinii i przekonań w warunkach bezpośredniego kontaktu z podmiotami, bądź też sytuacjami, których te przekonania dotyczą.
6. Trzeba wypracowywać i utrzymywać u nieletnich skrypty poznawcze determinujące aprobowane społecznie formy aktywności niezbędnej dla realizacji podejmowanych przez nich zadań.
7. Proces resocjalizacji należy opierać na zdiagnozowanych u nieletnich zasobach celem neutralizacji deficytów o psychospołecznym charakterze.
8. Intensyfikacji powinny ulegać oddziaływania ukierunkowane na kreowanie konstruktywnych i realnych planów związanych z karierami życiowymi nieletnich.
9. W większym stopniu trzeba uwzględniać zróżnicowane i atrakcyjne dla nieletnich wzory funkcjonowania społecznego możliwe do podjęcia w procesie usamodzielniania.

10. Systematycznie należy monitorować atmosferę wychowawczą w zakładach dla nieletnich, a także nastroje panujące wśród nieletnich.
11. Nieletni powinni być objęci stałą, zindywidualizowaną, specjalistyczną, wieloaspektową opieką psychologiczno-pedagogiczną.

Na bazie powyższych wniosków sformułowano rekomendacje, których realizacja, przy uwzględnieniu specyfiki organizacyjnej i funkcjonalnej poszczególnych zakładów dla nieletnich, może skłonić wychowanków do aktywnego uczestnictwa w procesie resocjalizacji, a co za tym idzie zwiększenia efektywności tego procesu. Są one następujące:

1. Maksymalizować ilość zajęć o charakterze kulturotechnicznym w ofercie resocjalizacyjnej.
2. Rozważyć możliwość włączania nieletnich w proces planowania zajęć resocjalizacyjnych.
3. Organizować zajęcia z udziałem autorytetów reprezentujących wzory funkcjonowania społecznego i kojarzonych z sukcesem życiowym.
4. Dostosowywać liczbę i charakter zajęć o charakterze psychoterapeutycznym do aktualnych potrzeb nieletnich.
5. W miarę posiadanych możliwości uatrakcyjnić ofertę edukacyjną, w szczególności w zakresie kształcenia zawodowego.
6. Poszerzać zakres współpracy z podmiotami środowiska lokalnego celem zwiększenia szans readaptacyjnych nieletnich.

Należy nadmienić, że trafność tych rekomendacji będzie podlegała weryfikacji poprzez ich wdrożenie w praktykę resocjalizacyjną jednego z zakładów poprawczych. Stanie się to przedmiotem kolejnych badań.

W oparciu o zamieszczoną poniżej tabelę podjęto próbę operacjonalizacji zaproponowanych rekomendacji. W tym celu odniesiono je do wynikających z kwestionariusza KNS obszarów analizy i przyporządkowano im skonkretyzowane propozycje metodyczne. Mogą one zostać niejako „na wprost” wykorzystane w mikrosystemowych rozwiązaniach przyjmowanych w szerokim spektrum placówek resocjalizacyjnych dla nieletnich.

Tabela 1. Propozycja operacjonalizacji wyników badań

Twierdzenia KNS	Konkluzje z badań	Propozycje metodyczne
Potrafię rozważać wiele sposobów wyjścia z kłopotu.	Prawidłowe kanalizowanie już posiadanych zasobów kompetencyjnych nieletnich.	Wszechstronna diagnoza pozytywna, intensyfikacja i optymalizacja zajęć o charakterze kulturotechnicznym i psychoterapeutycznym, do których włączany jest nieletni, pod kątem posiadanych preferencji.
Energicznie realizuję moje zamierzenia.	Podejmowanie działań ukierunkowanych na upodmiotowienie motywacji nieletnich do uczestnictwa w procesie resocjalizacji.	Wytworzenie atmosfery/poczucia sprawstwa, np. zaplanowanie procesów decyzyjnych, w które nieletni mogą zostać włączeni (np. posiłki, kontrakt wychowawczy).

Twierdzenia KNS	Konkluzje z badań	Propozycje metodyczne
Jest wiele sposobów rozwiązania każdego problemu.	Dostarczanie nieletnim konkurencyjnych wobec dotąd preferowanych, wzorów/sposobów/ możliwości analizowania i rozwiązywania sytuacji trudnych.	Projektowanie i wdrażanie sytuacji problemowych do rozwiązania przez nieletniego.
Potrafię rozważyć wiele możliwości dochodzenia do rzeczy, na których najbardziej mi zależy.	Wypracowanie skryptów poznawczych determinujących aprobowane społecznie formy aktywności niezbędnej dla realizacji podejmowanych zadań.	Ukierunkowanie oferty edukacyjno-wychowawczej na kształtowanie wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, które pozwolą na aprobowane społecznie sposoby osiągania zamierzeń.
Nawet jeśli inni dają za wygraną, ja wiem, że jestem w stanie znaleźć sposób rozwiązania problemu.	Opieranie procesu resocjalizacji na zdiagnozowanych u nieletnich zasobach celem neutralizacji deficytów o psychospołecznym charakterze.	Projektowanie w IPR form oddziaływań ukierunkowanych na rozwijanie potencjałów nieletnich, ograniczając do niezbędnego minimum koncentrację na deficytach.
Moje życiowe doświadczenie dobrze przygotowało mnie do wyzwania przyszłości.	Intensyfikowanie oddziaływań ukierunkowanych na kreowanie konstruktywnych i realnych planów związanych z karierami życiowymi wychowanków.	Wykorzystywanie w oddziaływa- niach resocjalizacyjnych zasobów środowiska lokalnego w maksymalnie możliwym stopniu.
Odnoszę spore sukcesy w życiu.	Dostarczenie alternatywnych wzorców funkcjonowania społecznego związanych z pojmowaniem sukcesu życiowego oraz form jego osiągania.	Akcentowanie i doskonalenie form zajęć opartych o paradygmat antropotechniczny.
Osiągam cele, które sobie stawiam.	Poszerzanie spektrum poznawczego nieletnich w zakresie atrakcyjnych dla nich form aktywności, które spełniają jednocześnie powszechnie aprobowane normy funkcjonowania społecznego.	Dostarczanie alternatywnych, a jednocześnie atrakcyjnych i możliwych do realizacji wzorów funkcjonowania społecznego, które spełniają warunki powszechnie aprobowanych norm funkcjonowania społecznego.

Źródło: Opracowanie własne.

Oświadczenie w przedmiocie konfliktu interesów

Autorzy zgłaszanego artykułu oświadczają, że nie istnieje konflikt interesów. Tzn. autorzy (albo ich pracodawcy lub sponsorzy) nie mają jakiegokolwiek bezpośredniego lub pośredniego finansowego, prawnego lub zawodowego interesu albo związku z innymi organizacjami lub instytucjami, które mogą mieć wpływ na omawiane w tekście badania.

Finansowanie

Autorzy nie otrzymali dofinansowania na tę publikację.

Bibliografia

- Abrams L.S. (2006). 'Listening to juvenile offenders: Can residential treatment prevent recidivism?'. *Child and Adolescent Social Work Journal* 23(1), s. 61–85. <https://doi.org/10.1007/s10560-005-0029-2>
- Barczykowska A. (2018). 'Model ryzyka i model dobrego życia w resocjalizacji nieletnich – od sporu do kooperacji' [Risk – need – responsivity model and good lives model in the rehabilitation of minors – between a dispute and cooperation]. W P. Witek (red.) *Resocjalizacja nieletnich. Aktualne dylematy instytucji resocjalizacyjnych* [Juvenile rehabilitation: Current dilemmas of rehabilitation institutions]. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, s. 153–168.
- Bartkowicz Z. (2013). *Agresywność, kompetencje społeczne i samoocena resocjalizowanych nieletnich a ich przestępczość w okresie dorosłości* [Aggressiveness, social competence, and self-esteem of rehabilitated juveniles and their criminality in adulthood]. Lublin: Wydawnictwo Naukowe UMCS.
- Bernasiewicz M. i Noszczyk-Bernasiewicz M. (red.) (2018). *Dobre praktyki resocjalizacyjne w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich w Polsce* [Best rehabilitation practices in juvenile correctional facilities and shelters for youth in Poland]. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Biel K. i Sztuka M. (2016). *Resocjalizacja wobec tajemnicy zła* [Rehabilitation in the face of the mystery of evil]. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Bielicki E. (1995). *Młodociani przestępcy, ich wartości i orientacja wartościująca* [Young offenders, their values, and value orientation]. Bydgoszcz: Wydawnictwo WSP.
- Bonta J. i Andrews D.A. (2007). *Risk-Need-Responsivity Model for Offender Assessment and Rehabilitation*. Ottawa: Public Safety Canada. Dostęp online: <https://www.pbpp.pa.gov/Information/Documents/Research/EBP7.pdf> [29.07.2024].
- Chomczyński P. (2014). *Działania wychowanków schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych. Socjologiczna analiza interakcji grupowych* [Actions of residents of shelters for youth and youth detention centres: A sociological analysis of group interactions]. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Chomczyński P. (2017). 'Emocje i praca emocjonalna personelu instytucji korekcyjnych dla młodzieży w kontekście działań resocjalizacyjnych' [Emotions and emotional work of staff in youth correctional institutions in the context of rehabilitation efforts]. *Przegląd Socjologiczny* 66(2), s. 63–89. <http://dx.doi.org/10.26485/Ps/2017/66.2/3>
- Chomczyński P. i Guy R. (2021). "Our biographies are the same": Juvenile work in Mexican drug trafficking organizations from the perspective of a collec-

- tive trajectory'. *The British Journal of Criminology* 61(4), s. 946–964. <https://doi.org/10.1093/bjc/azaa092>
- Corrado R. i Freedman L. (2011). 'Risk profiles, trajectories, and intervention points for serious and chronic young offenders'. *International Journal of Child, Youth and Family Studies* 2(2.1), s. 197–232. <http://dx.doi.org/10.18357/ijcyfs22.120117706>
- Czapiński J. (2017). *Psychologia szczęścia. Kto, kiedy, dlaczego kocha życie i co z tego wynika, czyli nowa odsłona teorii cebulowej* [The psychology of happiness: Who, when, and why people love life and what it means – a new take on the onion theory]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Czapiński J. (red.) (2012). *Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu, sile i cnotach człowieka* [Positive psychology: The science of happiness, health, strength, and human virtues]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Czapów C. i Jedlewski S. (1971). *Pedagogika resocjalizacyjna* [Pedagogy of rehabilitation]. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Drapała K. i Kulma R. (2014). 'Powrotność do przestępstwa nieletnich opuszczających zakłady poprawcze (raport z badań)' [Reoffending rates for minors leaving reformatory establishments (research report)]. *Prawo w Działaniu. Sprawy Karne* 19, s. 204–246.
- Erikson E.H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: Norton. <https://doi.org/10.1002/bs.3830140209>
- Eysenck H. i Eysenck M. (2003). *Podpatrywanie umysłu* [Peeking into the mind]. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Frąckowiak P. (2006). *Kierunki rozwoju resocjalizacji w polskich zakładach dla nieletnich* [Directions for the development of rehabilitation in Polish juvenile facilities]. Środa Wielkopolska: Oficyna Wydawnicza Garmond.
- Frąckowiak P. (2018). 'Antynomie resocjalizacyjnej rzeczywistości zakładu poprawczego' [Antinomies of the rehabilitation reality in a juvenile correctional facility]. W A. Cybal-Michalska, Z. Melosik, T. Gmerek i W. Segiet (red.) *Tożsamość i edukacja. Społeczne konstrukcje i reprezentacje* [Identity and education: Social constructions and representations]. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 169–182.
- Frąckowiak P. (2024). 'Instytucjonalna resocjalizacja nieletnich' [Institutional rehabilitation of juveniles]. W P. Chomczyński, P. Frąckowiak i D. Woźniakowska (red.) *Kryminologia. Teoria i praktyka* [Criminology: Theory and practice]. Warszawa: PWN, s. 649–667.
- Frąckowiak P. i Dec S. (2013). 'Założenia mikrosystemu resocjalizacji w zakładzie poprawczym. Casus Zakładu Poprawczego w Poznaniu' [The assumptions of the microsystem of rehabilitation in a juvenile correctional facility: The case of the Correctional Facility in Poznań]. W S. Dec, P. Frąckowiak i M. Szykut (red.) *Wybrane zagadnienia profilaktyki, resocjalizacji i readaptacji społecznej, w kontekście "pedagogiki nadziei"* [Selected issues in prevention, rehabilitation, and social readaptation in the context of the "pedagogy of hope"]. Środa Wielkopolska: Wielkopolska Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna, s. 260–273.

- Frąckowiak T. (2007). *O pedagogice nadziei. Fascynacje i asocjacje aksjologiczne* [On the pedagogy of hope: Fascinations and axiological associations]. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Gaś B. (red.) (2008). *Efektywność instytucjonalnych form pomocy na rzecz młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym* [The effectiveness of institutional forms of assistance for youth at risk of social exclusion]. Lublin: Pracownia Wydawnicza Fundacji „Masz Szansę”.
- Gendreau P. i Ross B. (1979). ‘Effectiveness of correctional treatment: Bibliotherapy for cynics’. *Crime and Delinquency* 25(4), s. 463–489. <https://doi.org/10.1177/001112877902500405>
- Goffman E. (2007). *Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości* [Stigma. Notes on the management of spoiled identity]. Gdańsk: GWP.
- Hollin C.R. i Swaffer T. (1993). ‘Social functioning and delinquency: A return to basics’. *Journal of Adolescence* 16(2), s. 205–210. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1006/jado.1993.1018>
- Klaus W., Rzeplińska I., Wiktorska P. i Woźniakowska-Fajst D. (red.) (2021). *Karierowicze kryminalni? Aktywność przestępcza w dalszych losach nieletnich* [Criminal Careers. Life and Crime Trajectories of Former Juvenile Offenders in Adulthood]. Warszawa: INP PAN.
- Konopczyński M. (2006). *Koncepcja twórczej resocjalizacji* [The concept of creative rehabilitation]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Konopczyński M. (2013). *Kryzys resocjalizacji czy(li) sukces działań pozornych. Refleksje wokół polskiej rzeczywistości resocjalizacyjnej* [The crisis of rehabilitation or the success of token actions: Reflections on the Polish rehabilitation reality]. Warszawa: Pedagogium Wyższa Szkoła Nauk Społecznych.
- Kowalczyk M. (2020). ‘Współczesne koncepcje oddziaływań resocjalizacyjnych wobec osób z zaawansowanymi przejawami zaburzeń w zachowaniu i niedostosowania społecznego’ [Contemporary concepts of social rehabilitation interactions with people with advanced manifestations of behavioral disorders and social maladjustment]. *Polska Myśl Pedagogiczna* 6, s. 113–130. <https://10.4467/24504564PMP.20.007.12241>
- Krok D. (2013). ‘Nadzieja jako predyktor wymiarów dobrostanu psychicznego’ [Hope as a predictor of dimensions of psychological well-being]. *Polskie Forum Psychologiczne* 18(2), s. 157–172.
- Kupiec H. i Zięciak M. (2024). ‘Kompetencje społeczne nieletnich przebywających w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych’ [Social competence of minors residing in youth educational centres]. *Probacja* 1, s. 55–78. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.4140>
- Kusztal J. (2018). *Dobro dziecka w procesie resocjalizacji. Aspekty pedagogiczne i prawne* [The welfare of the child in the rehabilitation process: Pedagogical and legal aspects]. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Kwiatk P. (2012). ‘Znaczenie i rozwój psychologii nadziei w ujęciu Charlesa Richarda Snyder’a’ [The psychology of hope: Meaning and development according

- to the theory of Charles Richard Snyder]. *Seminare. Poszukiwania Naukowe* 31, s. 157–170.
- Łaguna M., Trzebiński J. i Zięba M. (2005). *Kwestionariusz Nadziei na Sukces. Podręcznik* [The Hope for Success Questionnaire: Manual]. Warszawa: Pracownia Testów PTP.
- Larson J.J., Whitton S.W., Hauser S.T. i Allen J.P. (2007). 'Being close and being social: peer ratings of distinct aspects of young adult social competence'. *Journal of Personality Assessment* 89(2), s. 136–148. <https://doi.org/10.1080/00223890701468501>
- Lubomirsky S. (2011). *Wybierz szczęście. Naukowe metody budowania życia, jakiego pragniesz* [The how of happiness: A new approach to getting the life you want]. Warszawa: Laurum.
- Martinson R. (1974). 'What works? – Questions and answers about prison reform'. *The Public Interest* 35, s. 22–54.
- Matczak A. (2007). *Kwestionariusz Kompetencji Społecznych KKS. Podręcznik* [The Social Competence Questionnaire (SCQ): Manual]. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych.
- Maxim L.A. i Nowicki S.J. (2003). 'Developmental associations between nonverbal ability and social competence'. *Facta Universitatis* 2(10), s. 745–758.
- Muskała M. (2016). „Odstąpienie od przestępczości” w teorii i praktyce resocjalizacyjnej [„Desistance from crime” in theory and rehabilitation practice]. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Nowak B. (2017). 'Klimat społeczny instytucjonalnego i rodzinnego środowiska wychowawczego' [The social climate of the institutional and family educational environment]. *Resocjalizacja Polska* 12, s. 105–117. <https://doi.org/10.22432/pjsr.2016.12.08>
- Ochoa T. (2015). *Helping Offenders Prosper through Employment (HOPE) Mentoring program*, Education.indiana.edu. Dostęp online: <https://education.indiana.edu/news/2019/jul-dec/2019-10-07-hope-program.html> [29.07.2024].
- Ochoa T.A., Swank S., Flores H., Lockwood S., Weller N. i Solinas-Saunders M. (2019). 'Hope: A statewide re-entry mentoring program for youth in correctional confinement'. *Corrections Today* 1(March), s. 14–17.
- Opora R. (2010). *Ewolucja niedostosowania społecznego jako rezultat zmian w zakresie odporności psychicznej i zniekształceń poznawczych* [The evolution of social maladjustment as a result of changes in mental resilience and cognitive distortions]. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Opora R. (2010). *Wychowanie i psychokorekcja nieletnich niedostosowanych społecznie* [Education and psychocorrection of socially maladjusted juveniles]. Kraków: Impuls.
- Opora R. (2015). *Efektywność oddziaływań resocjalizacyjnych* [The effectiveness of rehabilitation interventions]. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Ozturk B., Pharris A., Munoz R. i McLeod D.A. (2022). 'The importance of hope to resilience in criminal justice diversion programs'. *Criminology, Criminal Justice, Law & Society*, 23(2), s. 56–68. <https://doi.org/10.54555/ccjls.4577.37337>

- Paczyńska-Jędrycka M., Frąckowiak P. i Łubkowska W. (2014). 'Leisure time animation in the context of rehabilitation of juveniles in youth detention centres/correctional facilities'. *Central European Journal of Sport Sciences and Medicine* 8(4), s. 115–122.
- Pospiszyl K. (2015). *Resocjalizacja. Teoretyczne podstawy oraz przykłady programów oddziaływań* [Rehabilitation: Theoretical foundations and examples of intervention programs]. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Pytko L. (2000). *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne* [Pedagogy of rehabilitation: Selected theoretical, diagnostic, and methodological issues]. Warszawa: Wydawnictwo APS.
- Raven J. i Stephenson J. (2001). *Competence in the Learning Society*. New York: Peter Lang Publishing.
- Ross R.R. i Hilborn J. (2008). *Rehabilitating Rehabilitation. Neurocriminology for Treatment of Antisocial Behavior*. Ottawa, Ontario: Conference: Cognitive Centre of Canada.
- Serie C.M.B., De Ruiter C., Pleysier S. i Put J. (2023). 'Self-perceived views on offender rehabilitation in detained adolescent boys: A qualitative analysis in the context of the good lives model'. *Frontiers in Psychology* 14. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1153093>
- Siemaszko A. (1993). *Granice tolerancji. O teoriach zachowań dewiacyjnych* [The limits of tolerance: On theories of deviant behavior]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Snyder C.R. (1994). *The Psychology of Hope. You Can Get There from Here*. New York: Simon&Schuster.
- Snyder C.R., Cheavens J. i Simpson S.C. (1997). 'Hope: An individual motive for social commerce'. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice* 1(2), s. 107–118. <http://dx.doi.org/10.1037/1089-2699.1.2.107>
- Spence S.H. (2003). 'Social skills training with children and young people: Theory, evidence and practice'. *Child & Adolescent Mental Health* 8, s. 84–96. <https://doi.org/10.1111/1475-3588.00051>
- Stojkovska Stefanovska V. (2020). 'Individual risk factors among youth offenders prior and during incarceration: Macedonian case'. *Balkan Social Science Review* 16, s. 141–157. <https://doi.org/10.46763/BSSR2016141ss>
- Szczepanik R. i Jaros A. (2016). *Techniki socjoterapeutyczne w pracy z dzieckiem agresywnym* [Sociotherapeutic techniques in working with an aggressive child]. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Szecówka A. (1998). 'Zachowania dewiacyjne a stymulowanie empatii młodzieży zakładu poprawczego' [Deviant behaviors and stimulating empathy in youth at a juvenile detention center]. W B. Urban (red.) *Problemy współczesnej patologii społecznej* [Problems of contemporary social pathology]. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Szecówka A. (2007). 'Kształcenie resocjalizujące' [Rehabilitative education]. W B. Urban i J. Stanik (red.) *Resocjalizacja* [Rehabilitation] T. 1. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 249–274.

- Tarolla S.M., Wagner E.F., Rabinowitz J. i Tubman J.G. (2002). 'Understanding and treating juvenile offenders: A review of current knowledge and future directions'. *Aggression and Violent Behavior* 7(2), s. 125–143. [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(00\)00041-0](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(00)00041-0)
- Trzebiński J. i Zięba M. (2003). 'Nadzieja, strata i rozwój' [Hope, loss, and development]. *Psychologia Jakości Życia* 2(1), s. 5–33.
- Umphrey L.R. i Sherblom J.C. (2014). 'The relationship of hope to self-compassion, relational social skill, communication apprehension, and life satisfaction'. *International Journal of Wellbeing* 4(2), s. 1–18. <http://dx.doi.org/10.5502/ijw.v4i2.1>
- Van Damme L., Fortune C.A., Hoeve M., Vanderplasschen W. i Colins O.F. (2021). 'The role of personal resilience and interpersonal support in building fulfilling and prosocial lives: Examining the good lives model among young women four years after youth detention'. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 66(1), s. 123–144. <https://doi.org/10.1177/0306624X21994055>
- Van der Stouwe T., Gubbels J., Castenmiller Y.L., van der Zouwen M., Asscher J.J., Hoeve M., van der Laan P.H. i Stams G.J.J.M. (2020). 'The effectiveness of social skills training (SST) for juvenile delinquents: A meta-analytical review'. *Journal of Experimental Criminology* 17, s. 369–396. <https://doi.org/10.1007/s11292-020-09419-w>
- Węgliński A. (1990). 'Podmiotowość resocjalizacji nieletnich w modelu wychowania optymalnie przystosowującego' [Subjectivity of juvenile resocialization in the model of optimally adaptative education]. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia* 3(11), s. 143–154.
- Włodarczyk-Madejska J. (2020). 'Efektywność środków izolacyjnych orzekanych wobec nieletnich' [Effectiveness of measures involving isolation in case of juveniles]. *Prawo w Działaniu. Sprawy Karne* 43, s. 172–210. <http://doi.org/10.32041/pwd.4310>
- Wolny M. i Kładoczny P. (2019). 'Reintegracja wychowanków placówek resocjalizacyjnych. Uwagi o charakterze systemowym. Raport Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka' [Reintegration of pupils of social rehabilitation centres. Systemic remarks. Report of the Helsinki Foundation for Human Rights]. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze* 584(9), s. 47–62. <http://dx.doi.org/10.5604/01.3001.0013.6020>
- Woźniakowska-Fajst D. (2011). 'Nieletnie dziewczęta 10 lat później. Badania katamnesticzne' [Juvenile girls 10 years later – a catamnestic study]. *Archiwum Kryminologii* 33, s. 163–195. <https://doi.org/10.7420/AK2011E>

Akty prawne

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 sierpnia 2022 r. w sprawie funkcjonowania okręgowych ośrodków wychowawczych, zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich. Dz.U. z 2022 r., poz. 1897 [Regulation of the Minister of Justice of August 31, 2022, on the operation of district educational centers, juvenile detention centers, and shelters for juveniles. Journal of Laws of 2022, item 1897].